

ประชาธิปไตย เหมาะกับประเทศไทยหรือไม่ ?

บททบทวนทางทฤษฎี
ว่าด้วยการสร้างประชาธิปไตย
ในประเทศไทย

วัฒน์ อัครพาณิชย์

รัฐศาสตรบัณฑิต สาขาทฤษฎีและปรัชญาการเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
และ รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการปกครอง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ปัจจุบันดำรงตำแหน่งอาจารย์ประจำโปรแกรมวิชาการรัฐประศาสนศาสตร์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏนครปฐม
และกำลังศึกษาต่อปริญญาเอกสาขาวิชาหลักสูตรและการสอน
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปฐมบท

เมื่อปีพ.ศ. ๒๕๔๒ ผู้เขียนได้สนทนากับอดีตผู้นำนักศึกษาก่อนหน้าที่เคยทำงานทางด้านการเมืองร่วมกัน โดยท่านผู้นี้ได้ปรารภกับผู้เขียนว่า ถึงแม้เขาจะทำงานทางด้านการเมืองและการเลือกตั้งอยู่ แต่

เขาไม่เชื่อ(ศรัทธา)เรื่องประชาธิปไตยเท่าใดนักหรอก ในทำนองว่า ประชาธิปไตยก็คงเป็นเพียงแค่ระบอบการปกครองแบบหนึ่ง ไม่ได้ดีอะไรนักหนา ซึ่งจริงๆก็ไม่แปลกอะไร เพราะคนไทยจำนวนมากก็คิดเช่นนี้ ซึ่งก็มีทั้งที่สำเร็จการศึกษาสูงและที่ได้รับการศึกษาเพียงภาคบังคับ* ดังที่มักมีผู้คนจำนวนมากได้เคยแสดงทัศนะให้ได้ยินอยู่บ่อยๆว่า ประชาธิปไตยไม่เหมาะกับสังคมไทย คณะราษฎรรีบเปลี่ยนแปลงการปกครองเร็วเกินไป คนไทยส่วนใหญ่

ยังไม่พร้อม บ้างก็สรุปเลยว่าเป็นประชาธิปไตยแล้วไม่เห็นดีอะไร มีแต่ความวุ่นวาย น่าจะปกครองแบบเผด็จการ(แบบจอมพลสฤษดิ์) เสียเลยจะดีกว่า ซึ่งที่จริงหากเปิดโลกทัศน์ให้กว้าง ก็ยังไม่รู้สึกแปลกใจใหญ่ เพราะกระแสความคิดเห็นเช่นนี้ในระดับสากลก็มีอยู่ทั่วไป แม้แต่ในวงวิชาการตะวันตกที่เป็นแม่แบบประชาธิปไตยเอง ก็มีกระแสความคิดเห็นทำนองนี้อยู่มากมาย บ้างก็สรุปเรียบร้อยแล้วแล้วว่าประชาธิปไตยไม่สามารถใช้การได้อีกต่อไป

กระแสความคิดเห็นเช่นนี้เองที่ทำให้ผู้เขียนในฐานะครุสอนวิชาทางด้านการเมืองไม่สามารถที่จะนั่งเฉยต่อไปได้ ดังนั้นบทความนี้จึงมีจุดมุ่งหมายที่จะทบทวนแนวความคิดเรื่องประชาธิปไตยเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องชัดเจน

* น่าสนใจที่บุคคลที่สำเร็จการศึกษาสูงและที่ได้รับการศึกษาเพียงภาคบังคับมีความเห็นคล้ายๆกัน

ถ้าไม่ต้องประชาธิปไตย ? ประชาธิปไตยคืออะไรกันแน่ ?

ก. ความหมาย

คำว่า "democracy" ในภาษาอังกฤษนั้นเกิดจากการสร้างคำจากภาษากรีกสองคำคือ คำว่า "demos" ซึ่งแปลว่า ประชาชนสามัญทั่วไป (common people) กับคำว่า "kratia" ซึ่งแปลว่า ปกครอง (rule) คำว่า "democracy" จึงน่าจะหมายถึงระบอบการปกครองที่ปกครองโดยประชาชนสามัญทั่วไป^๒

คำว่า "ประชาธิปไตย" เป็นคำที่กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ (พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร) ได้ทรงบัญญัติไว้ โดยเกิดจากการสนธิคำระหว่างคำว่า "ปฺรชา" หรือ "ประชา" ในภาษาสันสกฤต ซึ่งแปลว่า ลูกชาย ลูกสาว ราษฎร หรือประชาชน กับคำว่า "อธิปไตย" หรือ "อธิปไตย" ในภาษาบาลี ซึ่งแปลว่า อำนาจอสูงสุด ในที่นี้หมายถึง อำนาจอสูงสุดในการปกครองประเทศนั่นเอง เมื่อนำมารวมกันจึงมีความหมายว่าอำนาจอสูงสุดในการปกครองประเทศอยู่ที่ประชาชน คือเป็นระบอบการปกครองที่ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอสูงสุดในการปกครองประเทศนั่นเอง

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๒๕ บัญญัติไว้ว่า ประชาธิปไตย หมายถึงระบอบการปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่ การถือเสียงข้างมากเป็นใหญ่

ดังนั้น หากแบ่งระบอบการปกครองออกเป็นสองระบอบ โดยใช้จำนวนผู้ถืออำนาจอสูงสุดในรัฐเป็นเกณฑ์ ก็จะแบ่งได้เป็น "เผด็จการ" และ "ประชาธิปไตย" "เผด็จการ" เป็นระบอบการปกครองที่อำนาจอสูงสุดในการปกครองประเทศอยู่ในมือของคนส่วนน้อย ซึ่งอาจอยู่ในมือของคนเพียงคนเดียว เช่น ระบอบราชาธิปไตย (อำนาจอสูงสุดในการปกครองประเทศอยู่ในมือของกษัตริย์แต่เพียงผู้เดียว) หรืออยู่ในมือของบุคคลเพียงกลุ่มเดียว เช่น ระบอบคณาธิปไตย (อำนาจอสูงสุดในการปกครองประเทศอยู่ในมือของคณะบุคคลเพียงคณะเดียว "ประชาธิปไตย" เป็น

ระบอบการปกครองที่อยู่คนละขั้วกับ "เผด็จการ" "ประชาธิปไตย" เป็นระบอบการปกครองที่อำนาจอสูงสุดในการปกครองประเทศอยู่ในมือของคนส่วนใหญ่หรือคนทั้งหมด กล่าวคือ "ประชาธิปไตย" จึงเป็นระบอบการปกครองที่ต้องการให้ทุกคนมีส่วนในการกำหนดชะตากรรมทางสังคมร่วมกัน หรือปกครองตนเองนั่นเอง

ข. ความเป็นมา

เริ่มแรกที่มนุษย์อาศัยอยู่ร่วมกันเป็นชนเผ่า เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคม (social being) ทำให้จำเป็นต้องมีหัวหน้า มีผู้นำ เพื่อได้สวนพิพาทชาติดี ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในเผ่า วางกฎระเบียบในการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขและรวมถึงนำพาชนเผ่าไปสู่ความกินดีอยู่ดี^๓ ซึ่งเป็นที่แน่นอนว่าอำนาจอสูงสุดทั้งสามด้านนี้มักจะอยู่ในมือหัวหน้าเผ่าแต่เพียงผู้เดียว และสิ่งที่หัวหน้าเผ่าจะได้ตอบแทนจากการทำหน้าที่นี้ก็คือข้าวปลาอาหารที่สมาชิกเผ่าหามาได้ และย่อมจะต้องรวมถึงอำนาจอ เกียรติยศและผลประโยชน์อย่างอื่นอีกมากมาย ดังที่ปรากฏอยู่ในพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค ตอนที่ 62 ว่า

[๒๒] ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ ครั้งนั้นแล สัตว์ผู้หนึ่งเป็นคนโลก สงวนส่วนของตนไว้ ไปเก็บส่วนอื่นที่เขาไม่ได้ให้มาบริโภค สัตว์ทั้งหลายจึงช่วยกันจับสัตว์ผู้นั้น ครั้นแล้ว ได้ตักเตือนอย่างนี้ว่า แน่ะสัตว์ผู้เจริญ ก็ท่านกระทำกรรมชั่วช้านัก ที่สงวนส่วนของตนไว้ ไปเก็บส่วนอื่นที่เขาไม่ได้ให้มาบริโภค ท่านอย่าได้กระทำความชั่วซ้ำเห็นปานนี้อีกเลย ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ สัตว์ผู้นั้นแล รับคำของสัตว์เหล่านั้นแล้ว แม้ครั้งที่ ๒ ... แม้ครั้งที่ ๓ สัตว์นั้นสงวนส่วนของตนไว้ ไปเก็บส่วนอื่นที่เขาไม่ได้ให้มาบริโภค สัตว์เหล่านั้นจึงช่วยกันจับสัตว์ผู้นั้น ครั้นแล้ว ได้ตักเตือนว่า แน่ะ สัตว์ผู้เจริญ ท่านกระทำกรรมชั่วช้านัก ที่สงวนส่วนของตนไว้ ไปเก็บส่วนอื่นที่เขาไม่ได้ให้มาบริโภค ท่านอย่าได้กระทำความชั่วซ้ำเห็นปานนี้อีกเลย สัตว์พวกหนึ่งประหารด้วยฝ่ามือ พวกหนึ่งประหารด้วยก้อนดินบ้าง พวกหนึ่งประหารด้วยท่อนไม้

^๒ เมื่อจะต้องอธิบายความหมายของประชาธิปไตยเมื่อใด โดยทั่วไปมักจะต้องอ้างว่าทฤษฎีที่ตัดตอนส่วนหนึ่งมาจากสุนทรพจน์ของอับราฮัม ลินคอล์น ประธานาธิบดีคนที่ ๑๖ ของสหรัฐอเมริกา ที่ว่า ประชาธิปไตยเป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชน ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าเป็นถ้อยคำที่สวยหรู แต่ไม่ค่อยเหมาะสมที่จะนำมาใช้เป็นการให้ความหมายคำว่า "ประชาธิปไตย" เท่าใดนัก เนื่องจากความหมายที่แท้จริงอยู่ในวลีที่ว่า "โดยประชาชน" เท่านั้น ส่วนวลีอื่นเป็นเพียงวลีที่ช่วยให้สุนทรพจน์มีความหมายจับใจขึ้นเท่านั้น

^๓ นี้เองที่เป็นที่มาของการแบ่งอำนาจอธิปไตยออกเป็นสามด้านคือ ตุลาการ นิติบัญญัติและบริหาร

ดูกรวาทะและภรรยาก็มีเหตุเช่นนั้นเป็นต้นมา การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้จึงปรากฏ การกล่าวเท็จจึงปรากฏ การถือทอนไม้จึงปรากฏ (การทำร้ายกัน...ผู้เขียน) ครั้งนั้นแล พวกสัตว์ที่เป็นผู้ใหญ่จึงประชุมกัน ครั้นแล้ว ก็ปรับทุกข์กันว่า พ่อเอ๋ย ก็การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้จักปรากฏ การดิเตียนจักปรากฏ การกล่าวเท็จจักปรากฏ การถือทอนไม้จักปรากฏ ในเพราะบาปกรรมเหล่านี้ บาปกรรมเหล่านี้เกิดปรากฏแล้วในสัตว์ทั้งหลาย อย่างกระนั้นเลย พวกเราจักสมมุติสัตว์ผู้หนึ่ง ให้เป็นผู้ว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าวได้โดยชอบ ให้เป็นผู้ดิเตียนผู้ที่ควรดิเตียนได้โดยชอบ ให้เป็นผู้ขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่ได้โดยชอบ ส่วนพวกเราจักแบ่งส่วนข้าวสาลีให้แก่ผู้นั้น ดังนี้ ดูกรวาทะและภรรยาก็มีเหตุเช่นนั้น สัตว์เหล่านั้นพากันเข้าไปหาสัตว์ที่สรวนงามกว่า นำดูน่าชมกว่า นำเลื่อมใสกว่า และนำเกรงขามมากกว่าสัตว์ทุกคนแล้ว จึงแจ้งเรื่องนี้ว่า ข้าแต่สัตว์ผู้เจริญ มาเกิดพ่อ ขอพ่อจงว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าวได้โดยชอบ จงดิเตียนผู้ที่ควรดิเตียนได้โดยชอบ จงขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่ได้โดยชอบเถิด ส่วนพวกข้าพเจ้าจักแบ่งส่วนข้าวสาลีให้แก่พ่อ ดูกรวาทะและภรรยาก็มีเหตุเช่นนั้นแล้ว สัตว์ผู้นั้นแลรับคำของสัตว์เหล่านั้นแล้ว จึงว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าวได้โดยชอบดิเตียนผู้ที่ควรดิเตียนได้โดยชอบ ขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่ได้โดยชอบ ส่วนสัตว์เหล่านั้นก็แบ่งส่วนข้าวสาลีให้แก่สัตว์ที่เป็นหัวหน้านั้น ฯ"

ตำแหน่งหัวหน้าเหล่านี้ส่วนมากก็จะเป็นไปตลอดชีวิต ดังนั้นเมื่อแก่ชราลง หัวหน้าเผ่าก็ยอมไม่ต้องการให้อำนาจไปตกอยู่กับผู้อื่นหลังจากที่ตนล่วงลับไปแล้ว เว้นแต่คนในวงศ์ตระกูลของตน จึงได้แต่นิทานแฝงกฤษฎากินหารเกี่ยวกับกำเนิดของบุตรตนเพื่อให้สมาชิกเผ่ายอมรับว่าวงศ์ตระกูลของตนสืบเชื้อสายมาจากเทพเจ้าสูงสุด บ้างก็ว่าตนนี้แหละคือองค์เทพเจ้าที่อวดดารลงมาปกครองโลกมนุษย์ ดังนั้นการสืบทอดตำแหน่งหัวหน้าเผ่าจึงมีอาจไปสู่วงศ์ตระกูลอื่นได้ หรือกล่าวได้ว่า หัวหน้าเผ่าได้กลายเป็นเทวราชาไปแล้ว และได้เกิดระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ขึ้น ซึ่งเป็นระบอบการปกครองที่

ผูกขาดอำนาจไว้เบ็ดเสร็จเด็ดขาดอยู่ที่คนๆเดียว ผู้มีอำนาจสูงสุด เป็นเจ้าชีวิตเหนือผู้คนทั้งปวง ที่อ้างว่าตนมิใช่คนธรรมดา หากแต่เป็นเทพเจ้าที่อวดดารลงมาปกครองโลกมนุษย์ จึงต้องมีระบบการสืบสันตติวงศ์เฉพาะในวงศ์ตระกูลนี้เท่านั้น เชื่อว่าอาณาจักรต่างๆในสมัยนั้นและต่อๆมาก็คงปกครองด้วยระบอบนี้มาโดยตลอด ในทางพุทธศาสนาก็ได้มีข้อความที่ปรากฏในพระสูตรตันตปิฎกที่มณิกาย ปาฏิภวรรค ตอนที่ ๖๓ ว่า

"[๖๓] ดูกรวาทะและภรรยาก็มีเหตุผู้ที่เป็นหัวหน้าอันมหาชนสมมติ ดังนี้แล อีกชื่อว่า มหาชนสมมติ จึงอุบัติขึ้นเป็นอันดับแรก เพราะเหตุผู้ที่เป็นหัวหน้าเป็นใหญ่ยิ่งแห่งเขตทั้งหลาย ดังนี้แล อีกชื่อว่า กษัตริย์ กษัตริย์ จึงอุบัติขึ้นเป็นอันดับที่สอง เพราะเหตุผู้เป็นหัวหน้ายังชนเหล่าอื่นให้สุขใจได้โดยธรรม ดังนี้แล อีกชื่อว่า ราชา ราชา จึงอุบัติขึ้นเป็นอันดับที่สาม"

ในราว ๕๐๐ ปีก่อนคริสตกาล^๔ ปรากฏหลักฐานว่าในนครรัฐต่างๆในอาณาจักรกรีซ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในนครรัฐเอเธนส์ ซึ่งอยู่ทางตอนใต้ของอาณาจักรกรีซ เป็นนครรัฐที่ใช้การปกครองแตกต่างจากอาณาจักรอื่นๆ โดยทั่วไป นั่นก็คือการปกครองแบบ "ประชาธิปไตย" กล่าวคือเป็นระบอบการปกครองที่เปิดโอกาสให้พลเมืองได้มีส่วนในการกำหนดนโยบายของนครรัฐ มีลักษณะคล้ายๆ กับที่ในปัจจุบันเรียกว่าประชาธิปไตยทางตรง (direct democracy) หรือประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (participatory democracy) นั่นเอง แต่ต่อมาประชาธิปไตยในนครรัฐเอเธนส์นี้ก็ต้องล่มสลายไปเนื่องจากภัยสงครามระหว่างนครรัฐกรีกเองในสงครามเปโลปอนนีเซียน (Peloponnesian Wars)^๕ ทำให้ระบอบประชาธิปไตยสูญหายไปนับตั้งแต่นั้น

ภายหลังจากการสวรรคตของพระเยซู ศาสนาคริสต์ได้เผยแผ่เข้าไปในยุโรปและฝังแน่นในจิตใจของคนในยุโรปอย่างรวดเร็ว ฝ่ายอาณาจักรโดยบรรดากษัตริย์ต่างฉวยโอกาสเข้าไปอิงแอบอาศัยศรัทธาความเชื่อทางศาสนา สถาปนาระบอบราชาธิปไตยที่เบ็ดเสร็จเด็ดขาดขึ้นมา

^๔ ที่จริงในช่วงเวลาใกล้เคียงกันนี้ ทางตะวันออกโดยเฉพาะในอินเดียก็มีการบันทึกว่า มีการใช้ระบอบการปกครองที่คล้ายคลึงกับแบบประชาธิปไตยเช่นกัน โดยมีวิธีการเลือกตั้งกษัตริย์ที่เรียกว่า "สันฐาคร" และการใช้เสียงข้างมากที่เรียกว่า "เยภยยสิกกา" ดังเช่น กุสินาราคกษัตริย์แห่งแคว้นกิลพัสดุ์ ลิขจิวแห่งไพศาลี มัลละแห่งปาวา โกลิยะแห่งเทวทหะ อย่างไรก็ตามก็เป็นที่น่าสังเกตว่าไม่ค่อยมีนักวิชาการกล่าวถึงเรื่องนี้กันเท่าใดนัก

^๕ เป็นสงครามระหว่างเอเธนส์กับสปาร์ตาและพันธมิตร ระหว่าง ๔๓๑-๔๐๔ ปีก่อนคริสตกาลซึ่งจบลงด้วยความพ่ายแพ้ของเอเธนส์

อย่างเข้มแข็ง กษัตริย์มิได้เป็นเพียงความจำเป็นทางประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติอีกต่อไป หากแต่เป็นสถาบันที่แสวงหาผลประโยชน์ขูดรีดประชาชน อีกทั้งฝ่ายศาสนจักรเองก็ปิดเบือนคำสอนขององค์ศาสดา ขวยโอกาสกอบโกยผลประโยชน์จากศรัทธาของผู้คน ไม่ต้องสงสัยเลยว่าคนในยุคโรมันสมัยนั้นจะมีความยากแค้นแสนสาหัสเพียงใด เพราะทำมาหากินมาได้ก็ต้องถูกรีดนาทาเร้นส่วนเกินโดยกษัตริย์และพระ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในอังกฤษและฝรั่งเศส^๖ ในช่วงเวลานี้ความเชื่อทางศาสนา(ที่ถูกบิดเบือนนี้)มีอิทธิพลต่อความคิดของผู้คนอย่างมาก การดำรงอยู่ของสิ่งต่างๆ การเกิดขึ้นของปรากฏการณ์ต่างๆ มักจะถูกอธิบายได้ด้วยเหตุผลแห่งพระประสงค์ของพระเป็นเจ้า^๗

ในราวปี ค.ศ.๑๕๔๓ หลังการตายของนิโคลัส โคเปอร์นิคัส (Nicolaus Copernicus) นักคิดชาวโปแลนด์^๘ ได้มีการตีพิมพ์หนังสือชื่อ "De revolutionibus orbium caelestium" ซึ่งเสนอทฤษฎีใหม่เกี่ยวกับจักรวาล โดยโคเปอร์นิคัสเชื่อว่าดวงอาทิตย์เป็นศูนย์กลางของจักรวาลไม่ใช่โลก (Copernican system) ตามที่คัมภีร์ไบเบิลโบราณได้ระบุไว้ ซึ่งเรียกกันว่าการปฏิวัติ(กระบวนทัศน์)แบบโคเปอร์นิคัส (Copernican Revolution)^๙ ต่อมา นักวิทยาศาสตร์รุ่นหลังอย่างกาลิเลโอ กาลิเลอี (Galileo Galilei) นักวิทยาศาสตร์ชาวอิตาลี^{๑๐} ผู้ซึ่งได้ศึกษาอย่างเป็นระบบแล้วจึงประกาศความคิดความเข้าใจเรื่องระบบสุริยะจักรวาล (heliocentric universe) ออกมาแบบเดียวกับโคเปอร์นิคัส ในงานเขียนชื่อ "Dialogue Concerning Two

Chief World System" ซึ่งฟังเข้าใจว่า ในขณะนั้นเป็นแนวความคิดที่สวนทางกับคำอธิบายเรื่องการสร้างโลกให้เป็นศูนย์กลางจักรวาลของพระเป็นเจ้าที่ปรากฏในคัมภีร์ไบเบิลโบราณ และคำอธิบายเรื่องจักรวาลที่มีโลกเป็นศูนย์กลางของทอเลมี^{๑๑} (Ptolemaic system) ที่เชื่อกันมาตั้งแต่สมัยกรีกโบราณ^{๑๒} ผู้นำฝ่ายศาสนจักรในสมัยนั้นเกรงว่าแนวความคิดนี้จะสั่นคลอนศรัทธาต่อศาสนาอย่างมาก ถึงกับออกคำสั่งให้ศาล (Inquisition Court) ไล่สวนคดีนี้ นับเป็นคดีที่โด่งดังมากในสมัยนั้น และผู้ที่เสนอแนวความคิดทำนองนี้อาจได้รับโทษถึงขั้นประหารชีวิตด้วยการเผาทั้งเป็น โดยเชื่อว่าผู้ที่เสนอแนวความคิดที่เป็นปฏิปักษ์และส่งผลที่ทำให้ศาสนาสั่นคลอนเช่นนี้เป็นชาตานที่จ้องทำลายล้างศาสนา กาลิเลโอรอดพ้นจากการถูกลงโทษเผาทั้งเป็นด้วยการยอมรับว่าสิ่งที่ตนเองค้นพบเป็นเพียงเรื่องเหลวไหลไร้สาระ แต่อย่างไรก็ดี เขาถูกลงโทษให้ขังตนเองไว้ในบ้านตลอดชีวิต (home arrest)^{๑๓}

นอกจากนั้น ยังมีการค้นพบทางวิทยาศาสตร์อีกหลายครั้งที่ส่งผลสั่นคลอนต่อความเชื่อทางศาสนา ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า การค้นพบความจริงทางวิทยาศาสตร์ที่สามารถพิสูจน์ให้เห็นความหลงผิดและความมกมายของผู้คนในสมัยกลางนี้เองที่สั่นคลอนความเชื่อเดิมๆ ที่ไม่สามารถใช้อธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ได้อีกต่อไป ภาวะเช่นนี้โทมัส เอส. คูห์น (Thomas S. Kuhn) เรียกว่าเป็นภาวะวิกฤต (anomaly) กล่าวคือกระบวนทัศน์ (paradigm) เก่าจะถูกตั้งคำถามอย่างหนักจนไม่สามารถที่จะดำรงอยู่

^๖ ด้วยเหตุนี้กระมัง ประชาชนของสองประเทศนี้จึงเป็นประชาชนของประเทศแรกๆ ที่กล้าท้าทายและสามารถช่วงชิงอำนาจเปลี่ยนแปลงมาเป็นระบอบประชาธิปไตยได้สำเร็จ

^๗ นักประวัติศาสตร์จึงมักเรียกช่วงเวลาประมาณ ค.ศ. ๕๐๐ - ค.ศ.๑๕๐๐ นี้ว่า "สมัยกลาง(Middle Age) หรือ "ยุคมืด(Dark Age)" หมายถึง ช่วงเวลาที่คนส่วนใหญ่ตกอยู่ในภาวะมืดบอดทางภูมิปัญญา

^๘ มีชีวิตอยู่ราวค.ศ. ๑๔๗๓

^๙ ไม่ค่อยมีตำรากล่าวถึงประเด็นนี้เท่าใดนัก สนใจอ่านเพิ่มเติมได้จาก Alain-Marc Rieu , and Gerard Duprat , eds., European Democratic Culture . (New York : Routledge , 1995) . pp.15 - 34 .

^{๑๐} มีชีวิตอยู่ราวค.ศ. ๑๕๖๔-๑๖๔๒

^{๑๑} มีชีวิตอยู่ราว ๓๖๗-๒๘๓ ปีก่อนคริสตศักราช

^{๑๒} โปรดดูเพิ่มเติมในบทที่ ๓ ใน Section Two : Man and The World ใน Julian Huxley , et. al. , eds. , The Growth of Ideas , (New York : Doubleday & Company Inc. , 1966) .

^{๑๓} ผู้เขียนนำเสนอเรื่องนี้ตามข้อเท็จจริง มิได้มีจุดมุ่งหมายที่จะตำหนิความเชื่อทางศาสนาแต่อย่างใด เรื่องที่นำเสนอทั้งหมดนี้เป็นข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ที่ไม่อาจปฏิเสธได้ แม้แต่องค์พระสันตปาปา John Paul II แห่งศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกก็ได้ทรงแสดงความกล้าหาญทางจริยธรรมออกมามีประกาศยอมรับความผิดพลาดที่กระทำโดยฝ่ายศาสนจักร ทั้งยังได้ทรงกล่าวขอโทษวงการศึกษาประวัติศาสตร์ที่ครั้งหนึ่งคริสตจักรนิกายโรมันคาทอลิกได้กระทำวงแก่นักวิทยาศาสตร์

ต่อไปได้และถูกทำลายโดยกระบวนทัศน์ใหม่ จนนำไปสู่การเปลี่ยนกระบวนทัศน์ (paradigm shift) และแทนที่กระบวนทัศน์เก่าด้วยกระบวนทัศน์ใหม่^{๑๑}

ในทำนองเดียวกัน ความจริงทางวิทยาศาสตร์ที่กาลิเลโอค้นพบได้แสดงให้เห็นว่ากระบวนทัศน์ของฝ่ายศาสนจักรที่ว่าโลกเป็นศูนย์กลางของจักรวาลนั้นไม่ถูกต้อง จึงต้องมีคำถามชุดใหญ่ตามมาอย่างแน่นอน ได้แก่คำถามที่ว่า ถ้าพระเจ้าทรงสร้างโลกด้วยพระองค์เอง เหตุใดพระองค์จึงไม่ทราบว่าการโลกไม่ใช่ศูนย์กลางของจักรวาล? คำถามที่ตามมาคือ หรือพระเจ้าไม่มีจริง?^{๑๒} คำถามต่อมาคือ ถ้าพระเจ้าไม่มีจริง เรื่องที่ว่าบรรดาภคัตริย์ทั้งหลายในยุโรปที่บอกว่าตนได้เทวสิทธิ์ (divine right) มาจากพระเจ้าเป็นเรื่องโกหกหรือไม่? และถ้าเป็นเรื่องโกหก คำถามสำคัญก็คือว่า เหตุใดประชาชนจึงปล่อยให้ใครมาตั้งนิทานโกหกเพื่อมาปกครองเรา? ทำไมพวกเราประชาชนจึงไม่ปกครองตนเอง? และคำถามเหล่านี้แหละที่เป็นที่มาของการเกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่งของการปกครองระบอบประชาธิปไตย การปฏิวัติกระบวนทัศน์ที่เริ่มจากวงการวิทยาศาสตร์นี้ได้นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ ส่งผลอย่างใหญ่หลวงไปทั่วทุกวงการ ยุคสมัยแห่งความมืดบอดทางภูมิปัญญาเริ่มเสื่อมลง เปลี่ยนไปสู่ยุคสมัยแห่งการฟื้นฟูศิลปวิทยาการ (Renaissance Age) กล่าวคือ ภูมิปัญญาของมนุษย์ที่เคยรุ่งเรืองมาก่อนหน้านั้นในสมัยกรีก - โรมัน ได้กลับมาเฟื่องฟูอีกครั้งหนึ่ง หลังจากที่ถูกรวบเอาไว้ด้วยความมั่งงายมานานนับพันปี ต่อมาได้เกิด "การปฏิวัติอันรุ่งโรจน์ (The Glorious Revolution)" ขึ้นที่อังกฤษ ในปีค.ศ. ๑๖๘๘ โดยมีโอลิเวอร์ ครอมเวลล์ (Oliver Cromwell) เป็นผู้นำในการปฏิวัติยึดอำนาจจากพระเจ้าชาร์ลส์ที่ ๑ และปลงพระชนม์พระองค์เสีย ภคัตริย์พระองค์ต่อมาได้ทรงยินยอมประกาศ "The Bill of Rights" ในปีถัดไป ซึ่งมีสาระสำคัญคือการยอมให้รัฐสภาเป็นองค์กรที่มีอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ ถือเป็นก้าวที่สำคัญของการเปลี่ยนจากระบบเผด็จการแบบราชาธิปไตยมาเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข (constitutional monarchy) นับเป็นการกลับ

มาเกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่งของระบอบประชาธิปไตยหลังจากที่สูญหายไปเมื่อเกือบสองพันปีก่อน เมื่อสหรัฐอเมริกาต่อสู้จนได้เอกราชจากอังกฤษในปีค.ศ. ๑๗๗๖ ภายใต้คำขวัญที่ว่า "ไม่จ่ายภาษี ถ้าไม่ยอมให้มีผู้แทนฯ (No Taxation Without Representative)" ทำให้สหรัฐอเมริกากลายเป็นประเทศที่ใช้ระบอบประชาธิปไตยอีกประเทศหนึ่ง และต่อมาได้เกิดการปฏิวัติประชาธิปไตยขึ้นในหลายๆ ประเทศ เมื่อเห็นว่าประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองที่สามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นมหาอำนาจ ในปีพ.ศ. ๒๔๗๕ กลุ่มคนไทยที่เคยศึกษาในอังกฤษและฝรั่งเศสได้เห็นความเจริญรุ่งเรืองอันเกิดจากรัฐบาลที่มาจากกรเลือกตั้งโดยประชาชน ได้ยึดอำนาจเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตย แต่ก็ต้องผ่านการต่อสู้เรียกร้องอีกหลายครั้งกว่าที่จะเป็นประชาธิปไตยมากขึ้นในปัจจุบัน จากประสบการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครองไปสู่ระบอบประชาธิปไตยของประเทศต่างๆ ล้วนแต่จะต้องผ่านการต่อสู้เสียเลือดเนื้อกันมาทั้งหมด กรณีประเทศไทยเป็นการไม่เป็นธรรมชาติอย่างยิ่งที่มีความพยายามที่จะให้คนไทยเชื่อว่า คณะราษฎรเปลี่ยนแปลงการปกครองเร็วเกินไป เนื่องจากฝ่ายต่อต้านการเปลี่ยนแปลงมีอำนาจเหนือกว่าจึงไม่สามารถรอเวลาได้

ค. หลักการพื้นฐาน

ประชาธิปไตยมีหลักการพื้นฐานสำคัญ ๔ ประการ คือ

- ๑) หลักอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน หลักนี้ถือเป็นหัวใจสำคัญของระบอบประชาธิปไตย คือ ประชาชนทุกคนเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ ซึ่งสามารถใช้อำนาจอธิปไตยทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เช่น การลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง (election) การลงประชามติ (referendum) การถอดถอนบุคคลออกจากตำแหน่งทางการเมือง (recall) การเสนอกฎหมาย (initiative) เป็นต้น
- ๒) หลักมนุษยภาพ หรือมนุษยนิยม ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นในเรื่องความเป็นมาของประชาธิปไตย จะเห็นได้

^{๑๑} คำอธิบายรายละเอียดเรื่องนี้มีอยู่ใน Thomas S. Kuhn . The Structure of Scientific Revolution . (Chicago : The University of Chicago Press , 1970) . ซึ่งเป็นงานเขียนด้านญาณวิทยาที่สำคัญมาก

^{๑๒} ในที่นี้หมายถึงพระเจ้าในลักษณะที่เป็นบุคคลที่มีอำนาจพิเศษสร้างและดลบรรดาลสิ่งต่างๆตามพระประสงค์

ว่า หลักการที่เป็นพื้นฐานสำคัญก็คือ การเปลี่ยนกระบวนทัศน์จากเทวนิยมมาเชื่อในคุณค่า ศักดิ์ศรีและศักยภาพในความเป็นมนุษย์ คือการที่มนุษย์หันมาเชื่อว่ามนุษย์มีคุณค่า มีศักดิ์ศรีและมีศักยภาพพอที่จะปกครองตนเอง ตรงนี้อาจแย้งได้ว่า ความคิดนี้อุดมคติเกินไป ดังที่มีหลักฐานปรากฏอยู่ทันท่วงทีว่า มนุษย์ไม่ได้มีศักยภาพพอที่จะปกครองตนเองได้ไปเสียทุกคน มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นแหละที่มีศักยภาพสูงพอที่จะปกครองตนเองได้ ซึ่งที่จริงก็เป็นข้อโต้แย้งที่แหลมคมไม่น้อย สำหรับความคิดเห็นของผู้เขียนนั้นเห็นว่า หากพิจารณาให้ตรงข้อเท็จจริงแล้ว มนุษย์ตามธรรมชาติดั้งเดิมแล้ว ทุกคนไม่มีศักยภาพที่จะปกครองตนเองเลยด้วยซ้ำไป หากจะให้มนุษย์ปกครองตนเองได้ จะต้องพัฒนาศักยภาพมนุษย์ให้ปกครองตนเองได้เสียก่อน ซึ่งศักยภาพที่มนุษย์ทุกคนมีคือศักยภาพที่จะพัฒนาได้ต่างหาก เช่นเดียวกับแนวคิดในทางพุทธศาสนาที่ว่ามนุษย์เป็นเวไนยสัตว์ กล่าวคือมนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้และต้องฝึกด้วย เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์ที่แตกต่างจากสัตว์อื่น ดังที่เราจะเห็นได้ว่าสัตว์นั้นเมื่อเกิดมาก็สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้โดยแทบจะไม่ต้องได้รับการฝึกเลย แต่มนุษย์จะไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้เลยถ้าไม่ได้รับการฝึก มนุษย์ต้องฝึกเกือบทุกอย่างไม่ว่า การกิน การนอน การเดิน การขับถ่าย การพูด อีกทั้งเมื่อโตขึ้นก็ยิ่งต้องฝึกอะไรอีกมากมาย จะเห็นได้ว่าคนที่มนุษย์จะมีชีวิตอยู่รอด มนุษย์ไม่ได้มาง่าย ๆ ต้องได้มาด้วยการฝึกแทบทั้งสิ้น แต่มนุษย์ได้เปรียบสัตว์ตรงที่มนุษย์นั้นสามารถฝึกได้แล้วก็ฝึกได้อย่างมากด้วย ทั้งยังฝึกตนเองได้ด้วย สัตว์ดำรงชีวิตอยู่ได้โดยไม่ต้องฝึกก็จริงอยู่ แต่สัตว์มีข้อจำกัดในการฝึก คืออาจจะฝึกได้แต่ก็แค่ระดับหนึ่งเท่านั้น ส่วนมนุษย์นั้นสามารถฝึกได้อย่างมากจนแทบจะเรียกได้ว่าไม่มีข้อจำกัดเลยทีเดียว นอกจากนี้มนุษย์ยังต้องฝึกในหลายๆ เรื่องตลอดชีวิตด้วย ซึ่งการฝึกในที่นี้ก็คือ การศึกษาหรือการเรียนรู้นั่นเอง^{๖๖} ดังนั้นจึงเป็นไปได้ที่จะสร้างประชาธิปไตยโดยไม่ฝึกประชาชน เพราะไม่มีใครรู้เรื่องประชาธิปไตยมาตั้งแต่เกิด จึงจำเป็นต้องฝึกให้มีความรู้พื้นฐานทางการเมือง(political

literacy)และที่ประชาธิปไตยของไทยไม่ได้ผลดีทุกวันนี้ก็เนื่องมาจากความล้มเหลวในการฝึกประชาชนนั่นเอง นำเสียดายที่จนบัดนี้ ก็ยังแทบไม่ปรากฏว่าจะมีผู้ใดเห็นความสำคัญของปัญหานี้ เพราะบางทีก็เผลอเข้าใจไปว่าการจัดการศึกษาทางการเมือง (political education) ที่ทำกันอยู่ทุกวันนี้ดีเพียงพออยู่แล้ว หรือไม่ก็คงเผลอเข้าใจว่าการจัดการศึกษาเพื่อให้จบไปแล้วมีงานทำนั้น สำคัญกว่าการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพการดำรงชีวิตในสังคมของมนุษย์ บ้างก็เชื่อว่าต้องปฏิรูปการเมืองด้วยมาตรการและกลไกต่างๆในรัฐธรรมนูญ

3) **หลักสิทธิและเสรีภาพ** ภายใต้ระบอบเผด็จการ มนุษย์จะถูกลดทอนสิทธิและเสรีภาพอย่างมาก ไม่เว้นแม้แต่สิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานที่มนุษย์พึงมี ประชาธิปไตยจึงถูกสร้างขึ้นเพื่อปลดปล่อยมนุษย์ให้หลุดพ้นจากการลดทอนสิทธิและเสรีภาพที่มนุษย์พึงมี

โดยทั่วไปเมื่อกล่าวถึงสิทธิและเสรีภาพ มักคิดถึงแต่สิทธิและเสรีภาพในแง่ที่ว่าจะได้จะเอา การคิดถึงสิทธิและเสรีภาพในแง่นี้เป็นการคิดถึงสิทธิและเสรีภาพเพียงด้านเดียว เพราะสิทธิและเสรีภาพในที่นี้หมายถึงความถึงสิทธิและเสรีภาพที่จะให้ด้วย โดยเฉพาะเสรีภาพที่จะให้สิ่งที่ดีแก่สังคมประเทศชาติ^{๖๗} ซึ่งในระบอบเผด็จการ บุคคลทั่วไปมักจะไม่มีสิทธิและเสรีภาพที่จะให้สิ่งที่ดีแก่บ้านเมือง เนื่องจากอำนาจในการปกครองประเทศจะอยู่ในกลุ่มคนที่จำกัดแต่ระบอบประชาธิปไตยจะเปิดโอกาสให้บุคคลทั่วไปมีสิทธิและเสรีภาพที่จะให้สิ่งที่ดีแก่ส่วนรวมได้ เช่น การลงคะแนนเสียงเพื่อเลือกตัวแทนหรือลงประชามติออกความเห็นในเรื่องต่างๆ ดังนั้นบุคคลจึงพึงระลึกอยู่เสมอว่าจำเป็นต้องใช้สิทธิและเสรีภาพอย่างรับผิดชอบที่จะให้สิ่งที่ดีแก่บ้านเมือง

แต่อย่างไรก็ดี มักมีผู้เข้าใจกันมากว่าเสรีภาพในระบอบประชาธิปไตยนั้นหมายถึงการที่บุคคลจะทำอะไรก็ได้ตามใจชอบ ซึ่งเป็นความเข้าใจผิดอีกประการหนึ่ง สิทธิและเสรีภาพนั้นต้องอยู่บนหน้าที่และความรับผิดชอบเสมอ สังคมใดๆย่อมปล่อยให้บุคคลมีสิทธิและเสรีภาพเต็มที่ไม่ได้ เนื่องจากอาจจะไปคุกคามผู้อื่นได้ สิทธิและเสรีภาพ

^{๖๖} พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต) , จิตวิทยาเพื่อการพัฒนาคนตามแนวธรรมชาติ , (กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด , ๒๕๓๙) , หน้า ๘-๑๑

^{๖๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) , พุทธธรรมกับปรัชญาการศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ , (กรุงเทพฯ : SR Printing , ๒๕๓๙) , หน้า ๕๕-๖๐

จึงจำเป็นต้องมีหน้าที่และความรับผิดชอบกำกับไว้อยู่เสมอ
๓๓ สิทธิและเสรีภาพที่ไม่คำนึงถึงหน้าที่และความรับผิดชอบย่อมเป็นอันตรายอย่างยิ่ง ๓๔ การให้สิทธิและเสรีภาพแก่ผู้ใดจำเป็นต้องพิจารณาด้วยว่าบุคคลผู้นั้นรู้หน้าที่และมีความรับผิดชอบมากพอหรือไม่ หากยังไม่รู้หน้าที่และไม่มี ความรับผิดชอบมากพอก็จำเป็นต้องพัฒนาให้บุคคลผู้นั้นรู้หน้าที่และมีความรับผิดชอบมากพอพร้อมกันไปด้วย ประเด็นนี้สามารถใช้ประยุกต์ตอบคำถามที่ผู้เขียนมักถูกถามอยู่บ่อยๆว่า เห็นด้วยหรือไม่กับการกระจายอำนาจไปให้ประชาชนในท้องถิ่น

๔) **หลักสมภาพหรือความเสมอภาค** ประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองที่ต้องการให้มนุษย์ทุกคน ไม่ว่าจะยากดีมีจน สูงต่ำ ดำขาว มีความเท่าเทียมกันในโอกาส หลักการข้อนี้มีความสำคัญอย่างมากสำหรับผู้ที่มีสถานะทางสังคมต่ำกว่าซึ่งมักจะมีมากกว่า ดังนั้น หากผู้ที่มีสถานะทางสังคมต่ำพร้อมใจกันเลือกผู้ที่เป็นตัวแทนที่แท้จริงของกลุ่มตน ย่อมน่าจะมีตัวแทนของกลุ่มตนเข้าไปใช้อำนาจอธิปไตยอย่างไม่ต้องสงสัย แต่น่าแปลกที่ในหลายๆประเทศ ผู้ที่มีสถานะทางสังคมต่ำมักจะไม่ค่อยมีตัวแทนของกลุ่มตนเข้าไปใช้อำนาจอธิปไตยเท่าใดนัก

๕) **หลักภราดรภาพ** กล่าวคือ ประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองที่ต้องการรักษาเอกราชภาพ หรือเอกภาพของสังคมเอาไว้นั่นเอง ดังนั้น บุคคลในระบอบประชาธิปไตยจึงต้องรักษาความเป็นเอกภาพของสังคมเอาไว้ด้วย ไม่ใช่แพ้การลงมติแล้วก็แยกไปตั้งกลุ่มอิสระของตน เพราะถ้าเป็นเช่นนั้นบ่อยๆ กลุ่มในสังคมก็จะแตกแยกออกไป

กันเรื่อยๆ ประชาธิปไตยต้องยึดมั่นในคติที่ว่า "แตกต่างแต่ไม่แตกแยก" ถ้าไม่มีหลักข้อนี้ก็ขาดองค์ประกอบที่สำคัญของประชาธิปไตยไปเลยทีเดียว และเท่าที่สังเกตดู พบว่าคนไทยทุกวันนี้มักไม่ยึดหลักการข้อนี้เท่าใดนัก

๖) **หลักสันติภาพ** ประชาธิปไตยถูกสร้างขึ้นเพื่อให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสันติ ปราศจากสงคราม การขัดแย้ง ทะเลาะวิวาท เป็นต้นว่า การยอมรับการตัดสินด้วยเสียงข้างมาก ก็จะทำให้สังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข ขอยกตัวอย่างกรณีการลงประชามติ(referendum) แยกรัฐควิเบค (Quebec) ออกจากประเทศแคนาดาไปตั้งเป็นประเทศใหม่ เนื่องจากมีความแตกต่างกันในเรื่องของภาษา ๓๐ โดยผลการลงประชามติออกมาว่าเสียงส่วนใหญ่เห็นว่าไม่ควรแยกควิเบคออกไป ทั้งที่มีคะแนนเสียงแตกต่างกันเพียงเล็กน้อยเท่านั้น แต่ชาวแคนาดาก็ตอบรับและปฏิบัติตามมตินี้โดยดี ทำให้ไม่เกิดสงครามรบราฆ่าฟันกัน

๗) **หลักสมาชิกภาพ** ประชาธิปไตยถือว่า ทุกคนเป็นสมาชิกคนหนึ่งของสังคม เป็นเจ้าของประเทศชาติร่วมกัน มีผลประโยชน์มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมกัน ดังนั้น ทุกคนจึงต้องช่วยกันสร้างสิ่งที่ดีให้แก่ประเทศชาติ ทั้งยังทำให้ทุกคนอยู่ในประเทศชาติอย่างมีศักดิ์ศรีและภาคภูมิใจ

๘) **หลักประสิทธิภาพ** เมื่อทุกคนอยู่ในสังคมด้วยความเป็นเจ้าของ ก็ย่อมที่จะทุ่มเทสร้างสรรค์แต่สิ่งที่ดีให้กับประเทศชาติ นอกจากนั้นประชาธิปไตยยังเชื่อว่า การให้คนทั้งหลายช่วยกันคิดช่วยกันทำนั้นน่าจะดีกว่าการปล่อยให้การดำเนินกิจการของส่วนรวมอยู่กับคนๆเดียว หรือที่เรียกว่าหลายหัวดีกว่าหัวเดียวนั่นเอง

๓๓ สำหรับประเด็นนี้โดยทั่วไปเรามักได้ยินคำกล่าวที่ว่า บุคคลเมื่ออยู่ในสังคมจำเป็นต้องยอมลดสิทธิและเสรีภาพของตนเพื่อไม่ให้ไปละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น เนื่องจากทัศนคติของว่ามนุษย์เมื่ออยู่ลำพังคนเดียวสามารถมีสิทธิและเสรีภาพเต็มร้อยเปอร์เซ็นต์ได้ แต่เมื่อมาอยู่ในสังคม สิทธิและเสรีภาพของตนก็จะถูกจำกัดด้วยสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น ซึ่งผู้เขียนไม่เห็นด้วย เนื่องจากคำกล่าวนี้ตั้งอยู่บนสมมุติฐานที่ไม่ถูกต้อง โดยเอามนุษย์ที่อยู่ในสังคม (ที่ต้องมีสิทธิและเสรีภาพจำกัด) ไปเปรียบเทียบกับมนุษย์ที่อยู่ลำพังคนเดียว (ที่มีสิทธิและเสรีภาพเต็มร้อยเปอร์เซ็นต์) ซึ่งไม่มีอยู่จริง(เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคม) การกล่าวเช่นนี้จะก่อให้เกิดการมองคนอื่นเป็นปฏิปักษ์ต่อตน แต่ควรที่จะชี้ให้เห็นว่าเรายินดีที่จะมีสิทธิและเสรีภาพตามสมควรเพื่อให้คนอื่นได้มีสิทธิและเสรีภาพบ้าง

๓๔ เสรีภาพโดยทั่วไปจะหมายถึงการหลุดพ้นจากอำนาจครอบงำของผู้อื่น แต่ในทางพุทธศาสนา มองว่า บุคคลนั้นจะหลุดพ้นจากอำนาจครอบงำของผู้อื่น แต่ก็มีจะไม่หลุดพ้นจากกิเลสที่อยู่ในใจของตนเอง อันได้แก่ ตัณหา(ความอยากด้วยอวิชชา) ทิฐิ(ความเห็น ความเชื่อที่ปรุงแต่งขึ้น) และมานะ(ความอยากเด่นอยากใหญ่เหนือคนอื่น) บุคคลผู้ที่ประสงค์จะมีเสรีภาพที่แท้ พึงแสวงหาความหลุดพ้นจากสิ่งเหล่านี้ด้วย โปรดศึกษาแนวคิดเรื่องนี้โดยละเอียดใน พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต) , การสร้างสรรค์ประชาธิปไตย , (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๓๕)

๓๕ โปรดศึกษาแนวคิดเรื่องนี้โดยละเอียดใน พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) , การสร้างสรรค์ประชาธิปไตย , (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๓๕) .

๓๖ กล่าวคือ ประชากรส่วนใหญ่ในควิเบคใช้ภาษาฝรั่งเศส ซึ่งต่างจากประชากรในส่วนอื่นที่ใช้ภาษาอังกฤษ

๓๗ แม้ประชาชนชาวอเมริกันจะไม่ได้เลือกประธานาธิบดีโดยตรง แต่ก็พออนุมานได้ว่าสหรัฐอเมริกาเป็นประเทศที่ใช้ประชาธิปไตยทางอ้อมระบบประธานาธิบดี เพราะถึงอย่างไรฝ่ายนิติบัญญัติก็ได้เป็นผู้เลือกประธานาธิบดีอยู่ดี

ง. รูปแบบ

ระบอบประชาธิปไตยแบ่งตามลักษณะการใช้อำนาจอธิปไตยเป็นสองรูปแบบใหญ่ คือ

๑) *ประชาธิปไตยทางตรง(direct democracy)* เป็นประชาธิปไตยที่ให้ประชาชนใช้อำนาจอธิปไตยได้ด้วยตัวเอง เช่น การลงประชามติเพื่อตรากฎหมาย การลงประชามติเพื่อกำหนดนโยบายของรัฐ การเข้าชื่อกันเพื่อถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง การเสนอกฎหมาย เป็นต้น ในแง่นี้ ประชาธิปไตยทางตรงก็ตรงที่ว่าประชาชนใช้อำนาจอธิปไตยด้วยตัวเอง จึงตรงกับความรู้สึกของประชาชน ไม่บิดเบี้ยวอย่างแน่นอน แต่ก็มีข้อจำกัดตรงที่ว่า ประชาชนอาจไม่มีความรู้และดุลพินิจที่ดีพอในการตัดสินใจบางเรื่อง ซึ่งหากให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจอาจก่อให้เกิดผลเสียได้

๒) *ประชาธิปไตยทางอ้อม(indirect democracy)* เนื่องจากประชาชนมีจำนวนมาก จึงไม่อาจจัดให้มีการปรึกษาหารือและลงประชามติได้บ่อยๆ จึงจำเป็นต้องใช้วิธีเลือกบุคคลเพื่อไปดำเนินการแทน แต่ก็อาจมีข้อเสียตรงที่บุคคลที่ถูกเลือกไปนั้นอาจดำเนินการบิดเบี้ยวไปจากความรู้สึกของประชาชนได้ แต่ก็มีข้อดีในแง่ที่ว่า ในการตัดสินใจบางเรื่องที่ประชาชนไม่มีความรู้ดีพอ การเลือกบุคคลที่มีความรู้ให้ไปตัดสินใจแทนอาจทำได้ง่ายกว่า กล่าวคือประชาชนอาจไม่มีความรู้พอที่จะตัดสินใจเรื่องนั้นๆ แต่น่าพอจะรู้ได้ว่าควรเลือกใครเพื่อไปตัดสินใจแทน

ผู้เขียนค่อนข้างเป็นห่วงที่มีแนวโน้มว่าจะมีการนำประชาธิปไตยทางตรงมาใช้มากขึ้นเรื่อยๆ ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากความหมัดหวังกับประชาธิปไตยแบบมีตัวแทน(representative democracy) การใช้ประชาธิปไตยทางตรงในหลายๆ กรณีอาจก่อให้เกิดผลเสียได้ ครั้นใช้ประชาธิปไตยทางอ้อมก็มักจะถูกบิดเบือนไปบ่อยๆ ผู้เขียนเห็นว่า ในเรื่องที่เป็นเรื่องง่ายๆ ควรใช้ประชาธิปไตยทางตรงให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจเอง ส่วนเรื่องที่ยากๆ ควรใช้ประชาธิปไตยทางอ้อม แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องพัฒนาศักยภาพประชาชนให้สามารถใช้ประชาธิปไตยทางตรงได้มากขึ้นด้วย ส่วนข้อจำกัดที่ว่าประชาชนมีจำนวนมากนั้นคงไม่ยุ่งยากอะไร เพราะสามารถใช้เทคโนโลยีช่วยเหลือได้

ประชาธิปไตยทางอ้อม แบ่งได้เป็นอีก ๒ แบบคือ

๑. *ประชาธิปไตยทางอ้อมระบบรัฐสภา (parliamentary*

system) เป็นระบอบการปกครองที่ให้ประชาชนเลือกฝ่ายนิติบัญญัติเพื่อไปทำหน้าที่ออกกฎหมาย และเลือกฝ่ายบริหารอีกทอดหนึ่ง และนอกจากฝ่ายนิติบัญญัติจะเป็นผู้กำหนดว่าใครจะมาทำหน้าที่บริหารประเทศแล้ว ฝ่ายนิติบัญญัติยังมีอำนาจตรวจสอบฝ่ายบริหารได้อีกด้วย ไม่ว่าจะด้วยวิธีการตั้งกระทู้ถาม ตั้งกรรมาธิการติดตามการทำงานหรือแม้แต่อภิปรายทั่วไปเพื่อลงมติไม่ไว้วางใจ รัฐมนตรีเป็นรายบุคคลหรือทั้งคณะก็ได้ ฝ่ายบริหารสามารถลาออกอำนาจได้เพียงอย่างเดียวคือยุบสภาผู้แทนราษฎร แต่การยุบสภานี้ก็มีผลทำให้ฝ่ายบริหารเองก็ต้องพ้นจากตำแหน่งไปด้วย ดังนั้นจะเห็นว่าเรียกว่าประชาธิปไตยทางอ้อมระบบนี้ให้ฝ่ายนิติบัญญัติมีอำนาจเหนือฝ่ายบริหาร จึงถูกเรียกว่าประชาธิปไตยทางอ้อมระบบรัฐสภา หรือบางทีเรียกว่าประชาธิปไตยทางอ้อมแบบหลอมรวมอำนาจ (fusion of power) ประเทศที่ใช้ระบบนี้มักเป็นประเทศที่เป็นราชอาณาจักร กล่าวคือเป็นประเทศประชาธิปไตยแบบมีกษัตริย์เป็นประมุขนั่นเอง (constitutional monarchy) เช่น ไทย ญี่ปุ่น ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ มาเลเซีย เป็นต้น

๒. *ประชาธิปไตยทางอ้อมระบบประธานาธิบดี (presidential system)* เป็นระบอบการปกครองที่ให้ประชาชนเลือกทั้งฝ่ายนิติบัญญัติเพื่อไปทำหน้าที่ออกกฎหมายและเลือกหัวหน้าฝ่ายบริหารโดยตรง โดยที่ทั้งสองฝ่ายค่อนข้างเป็นอิสระจากกัน กล่าวคือ ฝ่ายบริหารมิได้มาจากการเลือกของฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายนิติบัญญัติไม่สามารถอภิปรายทั่วไปเพื่อลงมติไม่ไว้วางใจฝ่ายบริหารได้ (หากจะลงโทษถอดถอนฝ่ายบริหารต้องใช้กระบวนการ impeachment เฉพาะกรณีที่ทำผิดร้ายแรงจริงๆ เท่านั้น) ฝ่ายบริหารจึงไม่ต้องรับผิดชอบต่อฝ่ายนิติบัญญัติ อีกทั้งยังสามารถใช้อำนาจวีโต้ (veto) กฎหมายที่ฝ่ายนิติบัญญัติเห็นชอบแล้วได้อีกด้วย ประชาธิปไตยทางอ้อมระบบนี้ให้ฝ่ายบริหารมีอำนาจมากกว่าฝ่ายนิติบัญญัติ จึงถูกเรียกว่าประชาธิปไตยทางอ้อมระบบประธานาธิบดี บ้างก็เรียกว่าเป็นประชาธิปไตยทางอ้อมแบบแบ่งแยกอำนาจ (separation of power) ประเทศที่ใช้ระบบนี้มักเป็นประเทศที่เป็นสาธารณรัฐ กล่าวคือเป็นประเทศประชาธิปไตยแบบไม่มีกษัตริย์เป็นประมุขนั่นเอง เช่น ฟิลิปปินส์ บราซิล เกาหลีใต้ ไต้หวัน สหรัฐอเมริกา ^{๒๒}

อย่างไรก็ดี มิได้เป็นกฎเกณฑ์ตายตัวว่าประเทศที่มีกษัตริย์เป็นประมุขจะต้องใช้ประชาธิปไตยทางอ้อมระบบ

รัฐสภาเท่านั้น และประเทศที่ไม่มีกษัตริย์เป็นประมุขจะต้องใช้ประชาธิปไตยทางอ้อมระบบประธานาธิบดีเท่านั้น (เพียงแต่อาจมีปัญหาในเรื่องการมีประมุขซ้ำซ้อนกันบ้าง) สำหรับประเทศไทยได้เคยมีผู้เสนอให้แก่รัฐธรรมนูญให้ประชาชนเลือกนายกรัฐมนตรีโดยตรง ซึ่งจะมีลักษณะใกล้เคียงกับประชาธิปไตยทางอ้อมระบบประธานาธิบดี จึงมีผู้คัดค้านมากด้วยเกรงว่าจะกระทบกระเทือนต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ในกรณีนี้ผู้เขียนเห็นว่า เหตุผลดังกล่าวมิได้เป็นเหตุผลทางวิชาการ เพราะเชื่อว่ถึงแม้จะใช้ประชาธิปไตยทางอ้อมระบบประธานาธิบดี ก็คงจะไม่กระทบต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ของคนไทยแต่อย่างใด หากแต่เหตุผลควรจะอยู่ที่ว่าประชาธิปไตยทางอ้อมระบบประธานาธิบดีนั้นน่าจะเหมาะกับประเทศที่ประชาชนมีสำนึกในความเป็นพลเมือง มีความตื่นตัวทางการเมืองสูงสนใจติดตามข่าวสารทางการเมือง เนื่องจากประชาชนในระบบนี้จะต้องตรวจสอบการทำงานของฝ่ายบริหารเอง เพราะฝ่ายนิติบัญญัติไม่มีอำนาจนี้โดยตรง จึงน่าจะเหมาะสมแล้วที่ประเทศไทยใช้ประชาธิปไตยทางอ้อมระบบรัฐสภาเนื่องจากคนไทยส่วนใหญ่ยังมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า มีความตื่นตัวทางการเมืองต่ำ ไม่ค่อยสนใจติดตามข่าวสารทางการเมือง หากใช้ประชาธิปไตยทางอ้อมระบบประธานาธิบดี อาจก่อให้เกิดความเสียหายได้ เนื่องจากประชาชนไม่มีพลังพอที่จะถอดถอนฝ่ายบริหารได้และฝ่ายนิติบัญญัติก็ไม่มีอำนาจนี้ด้วย

๓. ประชาธิปไตยทางอ้อมแบบผสม (mixed system) หรือแบบกึ่งรัฐสภากึ่งประธานาธิบดี เนื่องจากทั้งสองระบบที่กล่าวมาแล้วมีทั้งข้อดีข้อเสีย จึงมีความพยายามที่จะหลอมรวมเอาทั้งสองระบบเข้าด้วยกัน ซึ่งโดยหลักใหญ่ก็คือ ประชาชนเลือกทั้งฝ่ายนิติบัญญัติเพื่อไปทำหน้าที่ออกกฎหมายและเลือกหัวหน้าฝ่ายบริหารโดยตรง แต่ให้ฝ่ายบริหารทำงานโดยรับผิดชอบต่อฝ่ายนิติบัญญัติและประชาชนด้วย ประเทศที่ใช้ระบบนี้ เช่น ฝรั่งเศส อิสราเอล (แต่ก็ดูเหมือนว่าสำหรับอิสราเอลจะไม่ค่อยประสบความสำเร็จเท่าที่ควร)

จ. ข้อดี - ข้อเสีย

ระบอบการปกครองแบบเผด็จการนั้นอาจจะมีข้อดีกว่าระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยหลายประการทีเดียว กล่าวคือ ระบอบการปกครองแบบเผด็จการนั้นมักจะดำเนินการต่างๆ ได้เด็ดขาดกว่า รวดเร็วกว่า ยุ่งยากและสิ้นเปลืองน้อยกว่า ไม่ต้องมีการเลือกตั้ง อำนาจเบ็ดเสร็จ

เด็ดขาดอยู่ที่คนๆ เดียวหรือกลุ่มเดียว ซึ่งอาจเกิดผลดีอย่างมากก็ได้ หากผู้นำเผด็จการนั้นเป็นคนดีมีคุณธรรม มีความสามารถและมุ่งมั่นทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมอย่างแท้จริง แต่ก็เป็นที่น่าพิจารณาว่า หากผู้นำเผด็จการที่เป็นคนดีมีคุณธรรม มีความสามารถและมุ่งมั่นทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมอย่างแท้จริงนี้ตายหรือไม่สามารถบริหารประเทศต่อไปได้ ใครจะเป็นผู้บริหารประเทศต่อไป และจะมั่นใจได้อย่างไรว่า ผู้ที่เข้ามาบริหารประเทศต่อไปจะเป็นคนดีมีคุณธรรม มีความสามารถและมุ่งมั่นทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมอย่างแท้จริง ดังนั้นประเทศที่ระบอบการปกครองแบบเผด็จการจึงมีความไม่แน่นอนสูง ลุ่มๆ ดอนๆ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผู้นำเผด็จการค่อนข้างมาก อีกทั้งการมอบอำนาจให้กับคนๆ เดียวหรือกลุ่มเดียวก็อาจกระทำผิดพลาดถึงขั้นหายนะได้ เช่น การใช้อำนาจประกาศสงคราม แต่ระบอบประชาธิปไตยนั้นถึงแม้ว่าจะมีข้อเสียตรงที่มักจะดำเนินการต่างๆ ได้ไม่เด็ดขาดกว่า ช้ากว่า ยุ่งยากและสิ้นเปลืองมากกว่า แต่ก็มีข้อดีตรงที่ประชาชนมีสิทธิและเสรีภาพมากกว่า เปิดโอกาสให้ตรวจสอบการทำงานได้มากกว่า ผู้นำมีกำหนดเวลาในการอยู่ในอำนาจที่แน่นอน ทำให้สามารถเปลี่ยนผู้นำได้ง่ายกว่าโดยไม่เกิดการนองเลือด และอาจไม่เล็ดกลับเข้ามาอีกก็ได้ การเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกคนมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศนั้นก็น่าจะดีกว่าปล่อยให้อยู่ในมือของคนๆ เดียวหรือกลุ่มเดียว ยิ่งไปกว่านั้นประเทศที่ใช้การปกครองระบอบประชาธิปไตยก็อาจจะมีผู้บริหารประเทศที่ดีและมีความสามารถตลอดไปเลยก็ได้ เพราะสามารถเลือกได้ เพียงแต่ว่าประชาชนในประเทศนั้นจะต้องสนใจข่าวสารข้อมูลทางการเมืองเพื่อที่จะได้เลือกเฟ้นผู้บริหารประเทศที่ดีอย่างแท้จริงได้ และจะต้องติดตามตรวจสอบการทำงานของฝ่ายบริหารของประเทศอยู่เสมอ และนี่กระมังที่เป็นเหตุที่ทำให้ดูเหมือนว่าระบอบประชาธิปไตยของไทยเราจึงไม่ค่อยประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ดังนั้น หากจะทำให้ระบอบประชาธิปไตยของไทยประสบความสำเร็จ ประชาชนก็จำเป็นต้องสนใจข่าวสารข้อมูลทางการเมืองเพื่อที่จะได้เลือกเฟ้นผู้บริหารประเทศที่ดีอย่างแท้จริง และจะต้องติดตามตรวจสอบการทำงานของฝ่ายบริหารประเทศอยู่เสมอด้วย หากไม่แล้ว ประชาธิปไตยก็จะไม่ประสบความสำเร็จได้เลย

อุทกฤษ

ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดนี้ คงตอบข้อกังขา

ที่ว่าประชาธิปไตยเป็นแนวความคิดของฝรั่งไม่เหมาะกับคนไทยและสังคมไทยหรือไม่ หากคิดว่าประชาธิปไตยไม่เหมาะกับคนไทยและสังคมไทยหรือไม่ก็ต้องตอบคำถามที่ว่าประชาธิปไตยไม่เหมาะกับคนไทยตรงไหน? คนไทยไม่พึงอยู่อย่างมีคุณค่า มีศักดิ์ศรี มีสิทธิและเสรีภาพหรือ? คนไทยไม่ควรอยู่อย่างเท่าเทียมกันหรือ? คนไทยไม่ควรมีส่วนในการกำหนดชะตากรรมของตนเองและประเทศชาติบ้านเมืองหรือ? ควรที่จะปล่อยให้ภารกิจนี้เป็นเรื่องของคนส่วนน้อยหรือ? และหากไม่ใช้ประชาธิปไตยจะใช้ระบอบใด? เผด็จการหรือ? และระบอบเผด็จการจะทำให้เรามีผู้บริหารประเทศที่ดีตลอดไปได้หรือไม่? แต่ทว่าประชาธิปไตยทำให้เรามีผู้บริหารประเทศที่ดีตลอดไปได้เพียงแต่มีเงื่อนไขว่าประชาชนจะต้องเลือกคนดี มีความสามารถเข้าไปบริหารประเทศ ที่ผ่านมา ปัญหาของประเทศไทยอยู่ตรงที่ประชาชนไม่ได้เลือกคนดี มีความสามารถเข้าไปดูแลบ้านเมืองมากเท่าที่ควร เนื่องจากประชาชนไม่สนใจการเมือง เบื่อการเมือง จึงทำให้ไม่มีความรู้เรื่องการเมือง เป็นต้นว่า ไม่รู้ว่าการเมืองมีความสำคัญมากเพียงใด ไม่รู้จักกาทางการเมือง ไม่รู้พฤติกรรมของนักการเมือง ขาดดุลพินิจที่ดีในการตัดสินใจลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง

ดังนั้น จึงควรที่จะเร่งแก้ไขเพื่อให้ประชาชนทราบว่าการเมืองมีความสำคัญมากเพียงใด และทำให้ประชาชนทราบว่า การเลือกตั้งคือการเลือกตัวแทนเข้าไปจัดสรรงบประมาณแผ่นดินปีละเกือบหนึ่งล้านล้านบาท การเลือกตั้งคือการเลือกตัวแทนเข้าไปดูแลทรัพยากรธรรมชาติ อันได้แก่ ที่ดิน ป่าไม้ แหล่งน้ำและแร่ธาตุต่างๆ การเลือกตั้งคือการเลือกตัวแทนเข้าไปใช้อำนาจอนุมัติ อนุญาต การให้สัมปทานโครงการต่างๆ การควบคุมกฎกติกาต่างๆ ที่ล้วนมีผลประโยชน์มหาศาลและมีผลกระทบต่อประชาชนอย่างมาก เพื่อจะได้สนใจศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับกติกาทางการเมือง ติดตามข่าวสารเพื่อให้ทราบพฤติกรรมของนักการเมืองอันจะทำให้ประชาชนมีดุลพินิจที่ดีในการตัดสินใจลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ติดตามตรวจสอบการทำงานของนักการเมืองและมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างมีคุณภาพมากขึ้น สรุปก็คือจะต้องพัฒนาการศึกษาทางการเมือง (political education) ให้แก่ประชาชนอย่างจริงจังนั่นเอง

เมื่อกล่าวถึงตรงนี้อาจมีคำถามว่า แล้วที่ผ่านมาประเทศไทยไม่ได้จัดการศึกษาทางการเมืองให้แก่ประชาชนหรือ ซึ่งที่จริงประเทศไทยก็ได้พยายามทำสิ่งนี้

มาไม่น้อย แต่สภาพการเมืองไทยในปัจจุบันก็คงเป็นหลักฐานยืนยันได้ดีว่าการจัดการศึกษาทางการเมืองของเราทำได้ดีเพียงใด

ประชาธิปไตยนั้นมีข้อจำกัดตรงที่ว่า ประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองที่อำนาจอยู่ที่คนส่วนใหญ่ แต่มติของคนส่วนใหญ่นั้นอาจจะไม่ใช่ความถูกต้องก็ได้ เช่น แม้คนเป็นล้านๆจะลงมติให้โลกแบน โลกก็หาได้แบนตามไปไม่ ดังนั้นหากคนส่วนใหญ่ไม่มีคุณภาพ ไม่รู้ว่าอะไรผิด อะไรถูก ก็อาจจะลงมติไปแบบผิดๆ ซึ่งก็อาจจะก่อให้เกิดผลเสียอย่างมาก การทำให้คนส่วนใหญ่มีคุณภาพนั้นก็สามารถทำได้ด้วยการจัดการศึกษาที่ดีนั่นเอง ซึ่งในที่นี้หมายถึงการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบด้วย

สำหรับการจัดการศึกษาในระบบ ขอกล่าวแยกเป็นสองประเด็นใหญ่ๆ คือ

๑) ในด้านหลักสูตร สารความรู้ทางด้านการเมืองที่ผ่านมามักจะลอกมาจากสหรัฐอเมริกาเกือบทั้งหมด เป็นต้นว่า ความหมายของรัฐ องค์ประกอบของรัฐ รูปแบบของรัฐ ความหมายและลักษณะของอำนาจธิปไตย แนวคิดของเพลโต อริสโตเติล โทมัส ฮอบส์ จอห์น ล็อค ฌ็อง ฌาคส์ รูสโซ มองเตสกีเออ ซึ่งล้วนแต่เป็นแนวคิดทฤษฎีที่เป็นนามธรรมมาก โดยลืมไปว่าระบอบประชาธิปไตยของสหรัฐอเมริกานั้นพัฒนาไปมากกว่าของไทยมาก ชาวอเมริกันตระหนักในความสำคัญของการเมือง มีจิตสำนึกทางการเมืองและมีความตื่นตัวทางการเมืองมากอยู่แล้ว หลักสูตรของเขาจึงเน้นแนวคิดทฤษฎีค่อนข้างมาก จนแทบไม่ต้องมาสอนกันในเรื่องเหล่านี้อีกแล้ว แต่เห็นได้ชัดเลยว่านักเรียนไทยไม่เฉพาะที่จบการศึกษาขั้นพื้นฐานเท่านั้นที่เมื่อเรียนจบแล้วก็ยังไม่รู้ว่าการเมืองมีความสำคัญมากเพียงใด ไม่ทราบว่า การเลือกตั้งคือการเลือกตัวแทนเข้าไปจัดสรรงบประมาณแผ่นดินปีละเกือบหนึ่งล้านล้านบาท ไม่ทราบว่าตัวเองต้องเสียภาษีหรือมีส่วนทำให้พ่อแม่ต้องเสียภาษีปีละเท่าใด ไม่ทราบว่า การเลือกตั้งคือการเลือกตัวแทนเข้าไปดูแลทรัพยากรธรรมชาติ อันได้แก่ ที่ดิน ป่าไม้ แหล่งน้ำและแร่ธาตุต่างๆ และไม่ทราบว่า การเลือกตั้งคือการเลือกตัวแทนเข้าไปใช้อำนาจอนุมัติ อนุญาต การให้สัมปทานโครงการต่างๆ การควบคุมกฎกติกาต่างๆ ที่ล้วนมีผลประโยชน์มหาศาลและมีผลกระทบต่อประชาชนอย่างมาก นักศึกษาที่สำเร็จการศึกษาระดับสูงจำนวนมากก็ไม่มีความรู้ในเรื่องเหล่านี้ ที่แย่ไปกว่านั้นก็คือเมื่อเรียนจบแล้วก็กลับเบื่อกับการเมืองเชิงการเมืองยิ่ง

กว่าเดิม ถึงเวลาแล้วหรือยังที่จะต้องปรับเปลี่ยนหลักสูตรทางด้านนี้กันเสียที? ผู้เขียนขอทำนายว่า แม้แต่ประเทศไทยแม้แต่อังกฤษหรือสหรัฐอเมริกาเอง หากไม่การจัดการศึกษาให้เด็กรุ่นใหม่ ๆ เกิดความรู้ความเข้าใจเรื่องนี้ระบอบประชาธิปไตยของประเทศเหล่านี้ก็จะต้องเกิดปัญหาอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

๒) ในทางด้านการสอน ก็ดูเหมือนจะไม่ค่อยประสบผลสำเร็จด้วยดีเท่าที่ควร มักไม่ค่อยมีนักเรียนชอบวิชาสังคมศึกษาเท่าที่ควร ยิ่งส่วนที่เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเมือง ประวัติศาสตร์ทางการเมืองแล้ว ยิ่งหานักเรียนที่ชอบได้ยากมาก เนื่องจากมักเป็นการเรียนโดยให้ท่องจำแบบนกแก้วนกขุนทอง ผู้เรียนไม่เห็นคุณค่า ไม่เข้าใจ จึงกลายเป็นวิชาที่เครียด บางครั้ง ผู้สอนเองก็ยังเบื่อการเมือง ไม่ชอบการเมือง เนื่องจากผู้สอนเองก็ยังมีได้เข้าใจสาระของการเมืองอย่างแตกฉานพอ ทั้งนี้ก็เพราะเป็นผลผลิตของการจัดการศึกษาที่ไม่อยากจะให้คนไทยรู้เรื่องการเมืองอยู่แล้ว(ในยุคที่เป็นเผด็จการ) เพราะกลัวจะปกครองยาก ผู้ที่เห็นความสำคัญในเรื่องนี้จะต้องช่วยกันส่งเสริมพัฒนาการเรียนการสอนทางด้านนี้อย่างเร่งด่วน เพื่อที่จะให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญของการเมือง (attitude) มีความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องทางการเมือง (knowledge) มีความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ (critical thinking) ในประเด็นทางการเมือง สามารถนำไปใช้ทั้งในวิถีทางการเมืองการปกครองและวิถีชีวิตได้อย่างถูกต้อง

เหมาะสมอย่างแท้จริงด้วย (practice) ต้องสอนให้ผู้เรียนสร้างความรู้ให้เป็นของเขาเอง(constructivism) มากกว่าที่จะยึดเยียดความรู้ให้ผู้เรียน และต้องจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนเรียนอย่างมีความสุขแบบยั่งยืนด้วย^{๒๓}

ส่วนการจัดการศึกษานอกระบบก็ต้องดำเนินการควบคู่ไปด้วย เพื่อที่จะให้การศึกษามุ่งเมืองอย่างต่อเนื่องภายหลังสำเร็จการศึกษา และเพื่อให้ครอบคลุมถึงผู้ที่ไม่ได้กำลังศึกษาอยู่ในระบบด้วย ซึ่งสามารถทำได้โดยผ่านสื่อต่างๆ ทั้งหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ โดยจะต้องปรับปรุงให้เหมาะสมกว่าเดิม เพราะเนื่องจากที่ผ่านมามักจะจัดออกมาในลักษณะที่เป็นวิชาการ เป็นทางการมากเกินไป ทำให้ประชาชนไม่สนใจ ไม่สามารถสู้กับเรื่องที่เป็นความบันเทิงได้ ผู้มีอำนาจหน้าที่ควรจัดให้เหมาะกับประชาชนมากขึ้น และให้เกิดประสิทธิผลอย่างแท้จริง เป็นต้นว่า อาจต้องขอความร่วมมือกับผู้ที่มีความสามารถเพื่อสร้างเป็นรายการบันเทิงที่สอดแทรกสาระทางการเมืองเข้าไปด้วย

การจัดทำรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่มีมาตรการที่จะปฏิรูปการเมืองอาจทำให้ประชาชนคาดหวังว่าน่าจะทำการเมืองไทยดีขึ้น แต่ทว่าลำพังมาตรการต่างๆ ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ นั้นไม่สามารถนำไปสู่การปฏิรูปการเมืองได้ แต่จะต้องอาศัยการปฏิรูปการศึกษาเพื่อให้ประชาชนมีศักยภาพสูงขึ้นด้วย

ปัจฉิมบท

ผู้เขียนจำได้ว่าได้กล่าวกับอดีตผู้นำนักศึกษาท่านนั้นไปว่า ทราบไหมว่าในครั้งสมัยพุทธกาลเหตุใดพระพุทธเจ้าจึงให้ผู้หญิงบวชได้เช่นเดียวกับผู้ชาย ทั้งๆที่สมัยนั้นอำนาจทางสังคมถูกผูกขาดไว้โดยผู้ชาย ทั้งๆที่ผู้หญิงเพียงจะได้รับการยอมรับให้พอจะเท่าเทียมกับผู้ชายได้บ้างเมื่อไม่ถึงหนึ่งร้อยปีมานี้เอง นี่ก็เพราะความเท่าเทียมกันของผู้หญิงกับผู้ชายนี้มันเป็นสิ่งที่ดีควรจะเป็น เป็นสิ่งที่ถูกต้อง ("ธรรม") และการที่ประเทศทั้งหลายพึงใช้การปกครองระบอบประชาธิปไตยก็ด้วยเหตุนี้นั่นเอง

^{๒๓} โปรดดูเรื่องนี้ได้ในบทความเรื่อง "ปฏิรูปการศึกษา : ทำไม่ ? และอย่างไร ?" ที่ผู้เขียนเขียนลงในวารสารฉบับนี้

บรรณานุกรม

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) , "กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนสู่ประชาธิปไตย" ใน เรื่องโรจน์ จอมสืบ (บก.),
จินตนาการและความรัก , (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , ๒๕๔๒) .

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) , การสร้างสรรค์ประชาธิปไตย ,
(กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย , ๒๕๓๕) .

พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต) , จิตวิทยาเพื่อการพัฒนาคนตามแนวธรรมชาติ ,
(กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด , ๒๕๓๙) .

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) , พุทธธรรมกับปรัชญาการศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ ,
(กรุงเทพฯ : SR Printing , ๒๕๓๙) .

Alain-Marc Rieu , and Gerard Duprat , eds., European Democratic Culture .
(New York : Routledge , 1994) .

David Beetham and Kevin Boyle , Introducing Democracy : 80 Questions and Answers ,
Cornwall : Polity Press , 1995) .

Thomas S. Kuhn . The Structure of Scientific Revolution .
(Chicago : The University of Chicago Press , 1970) .